

POVIJEST BISKUPIJA SENJSKE I
MODRUŠKE ILI KRBAVSKE

I. SREDNJI VIJEK²¹

Biskupije Senjska i Modruška ili Krabavska postojale su kao samostalne crkvene jedinice do 1969, kad je bulom pape Pavla VI. "Coetu instante" napravljena druga upravna podjela i razgraničenje: osnovana je Riječko-senjska nadbiskupija, koja je uz dotadani hrvatski dio Riječke biskupije, područje zapadno od Rječine, obuhvatila i cjelokupno područje biskupija Senjske i Modruške ili Krabavske, od Rječine pa na jug do Zrmanje. U srednjem vijeku nijedan dio Riječke biskupije nije nikada bio u sastavu biskupija Senjske odnosno Modruške ili Krabavske. Zato nas za srednji vijek to područje ne zanima. Grad Rijeka s Drenovom došao je pod upravu senjsko-modruškog biskupa tek 1787. godine. To znači da je Rijeka tek od biskupa Ježića (1789-1833) prisutna u izvješćima *ad limina*.

Rijeka se u nalazila unutar Pulske biskupije, čabarski kraj pripadao je jedno vrijeme Akvilejskoj patrijaršiji, kraj oko današnjeg Generalskog Stola, kao i kraj sjeverno od Slunja, bili su u Zagrebačkoj biskupiji; područje Zavalja, Donjeg Lapca i Srba bilo je u Kninskoj biskupiji, a kraj oko Gospića i sve prema jugu bio je u Ninskoj biskupiji. U istoj biskupiji bio je i srednjovjekovni Bag (Karlobag).²²

Time smo pokazali pripadnost rubnih dijelova današnje Riječko-senjske nadbiskupije. Unutar tih rubova nalazile su se Senjska i Krabavska (nakon 1460. Modruška) biskupija. Od Senjske se biskupije 1460. odcjepljuje privremeno Otočka biskupija, koja će jedva zaživjeti kao samostalna biskupija, a nakon 1534. više se i ne spominje.

Ovdje nije obrađena sva crkvena problematika toga područja u srednjem vijeku. Naglasak je stavljen na crkvene ustanove, ponajviše na biskupiju, stolne i zborne kaptole, na redovničke zajednice i župe te njihove crkve.

Najstarije poznato biskupsko sjedište na ovim prostorima jest Senj. Ondje se spominje biskup već početkom 5. stoljeća. Sačuvano je, naime, pismo pape

²¹ Još među povjesničarima nije došlo do zajedničkog stava o tome kada počinje, a kada završava srednji vijek. Mišljenja o tome raspoređena su od početka 14. stoljeća, pa do Francuske revolucije 1789. godine. U ovom radu prikazat ću unutar srednjeg vijeka i biskupijske ustanove 16. stoljeća. One, doduše, vremenski pripadaju novom vijeku, ali budući da su upravo u to vrijeme mnoge srednjovjekovne biskupijske ustanove nastradale, uključio sam njihovo trajanje u srednji vijek.

²² Više o tome v. niže u dijelu Područja koja su u srednjem vijeku pripadala drugim biskupijama.

Inocenta I. (402-417) senjskom biskupu Laurenciju.²³ Bilo je pitanje nije li u pismu riječ o nekoj drugoj biskupiji sličnoga imena, kao Segni i Siena u Italiji, ali ondje ne znaju za biskupa Laurencija. Poslije toga nema spomena Senjske biskupije sve do 1169. Vjerojatno je obnovljena sredinom 12. stoljeća. Na provincijskom saboru u Splitu određene su joj granice. Tada je Senju pripao i jedan dio Like. Dakako da pitanje granica nove biskupije nije bilo tako brzo riješeno.²⁴ Granice nisu bile stalne i njihovo je širenje i sužavanje mnogo ovisilo od svjetovnih gospodara.²⁵ U 15. stoljeću pod Senjsku biskupiju pripadaju srednjovjekovne župe Senj i Gacka.

Područje biskupije već je u drugoj polovici 15. stoljeća pod jakim udarom turskih pljačkaša. Turci ga nisu sebi nikada podložili, ali je bilo izloženo stalnim četovanjima i pljačkama, pa će sredinom 16. stoljeća biskupija imati samo tri župe: Senj, Otočac i Brinje. Uistinu je samo prva župa mogla bar donekle djelovati.

O utemeljenju kaptola nemamo podataka do godine 1185, od kada počinje njegova akta. Njemu su ovlasti bile određene općim crkvenim pravom. Do 1333. imao je i pravo biranja biskupa. Te godine papa Ivan XXII. imenuje izravno novog senjskog biskupa, augustinca Ivana iz Pise, a kaptol izabire svoga kandidata Bernarda.²⁶ Spor je nekako zaglađen tek 1338. obostranim prihvaćanjem papina kandidata.²⁷ Da bi se jasnije odredio odnos kaptola prema biskupu, donesen je 1340. Statut Senjskog kaptola.²⁸

U Statutu ima 31 odredba kojom su određena prava i obveze kanonika i biskupa. Tako saznajemo da su u kaptolu biskup i 12 kanonika, da je glavni prihod biskupijska desetina, itd.²⁹ Statut daje pravo kaptolu da izabire župnike

²³ Pismu koje su objavili Migne (*Patres latini*, 20, 607-608), Farlati IV. (115-116) i Sladović (93). Rukopis toga teksta nalazi se u Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. Lat. 7222, pp. 281-282. Ispisi su vjerni originalu, osim što je na par mjesta izmijenjen red riječi, što ne utječe na razumljivost teksta. Vidi također: Andrija RAČKI, Najstarija vijest o senjskoj biskupiji, *KL*, 47 (1896), 15, 117-119.

²⁴ Usp. članke Slavka Kovačića (Splitska metropolija u 12. stoljeću) i Mile Bogovića (Pomicanje sjedišta Krbavske biskupije od Mateja Marute do Šimuna Kožičića Benje) u zborniku *Krbavska biskupija*, str. 11-82.

²⁵ Južne granice se tiče otpis senjskog kapetana od 25. travnja 1500, u kojem ovaj odgovara senjskom vikaru da Cesarica pripada Senju, jer je tako odredio knez Bernardin koji je ondje sa svojim stricem Martinom izgradio crkvu (Kukuljević, *Listine*, str. 181-182).

²⁶ CD, X., 272, na str. 363-367; 367-369; 369-371.

²⁷ CD, X., str. 370-371.

²⁸ Dosadašnji su autori, na osnovi sačuvanih prijepisa, držali da je Statut donesen 1380, što se na temelju analize teksta ne može prihvatiti. Mile BOGOVIĆ, Crkvene prilike u Senju u 14. stoljeću i Statut Senjskog kaptola, *SZ*, 15 (1988), str. 18.

²⁹ O ovoj je problematici objavljeno dosta radova na koje smo već ukazali, pa nemamo namjeru to ovdje ponavljati.

i upravitelje crkava u cijelom senjskom okružju. O nekadašnjem pravu na izbor biskupa nema više spomena.

Kaptol je od kralja Žigmunda 25. listopada 1392. dobio pravo vjerodostojnog mjesta (*locus credibilis*).³⁰ Tim se pravom kaptol služio sve do kraja 18. stoljeća u svojoj pisarnici, koja je bila u sakristiji katedrale Sv. Marije.³¹ Povlastica je poslije u više navrata obnovljena, tako 1480.³² i 1527.³³ Iz te djelatnosti kaptola poznato nam je da on prevodi povelje s hrvatskoga na latinski i obrnuto, da prepisuje stare povelje, saslušava stranke u sporu, uvodi u posjed na temelju kraljevskih darovnica, a u manjim parnicama i sam presuđuje. Za tu djelatnost imao je kaptol svoju kancelariju u sakristiji senjske katedrale. Tako kanonik Bartol Dušmanović ugovor između Kružića i Orlovčiča, senjskih kapetana, unosi "v knigu naše kancelarie" i "v našu kvadernu".³⁴ Nažalost, ta kvaderna nije se sačuvala, ali ipak je ostalo dosta separatnih listova. Ti poslovi nisu bili striktno vezani uz jednu osobu, nego su pripadali kaptolu u cijelosti, pa su povelje ovjeravane kaptolskim pečatom. Nekad je koji član kaptola bio i javni bilježnik, ali tu ustanovu u tom slučaju treba gledati odjelito od kaptola. Za važnije slučajeve kaptolski povjerenik pozvao je javnog bilježnika da potvrdi povelju svojim znakom i potpisom. Tako 1484. u sporu s krbavskim biskupom Antunom predstavnici kaptola Mihovil (Božičević) i Blaž (Baromić) zovu javnog bilježnika popa Ivana Zoričića³⁵, a iduće godine spomenuti Blaž poziva u pratnju javnog bilježnika Jakova Bajčića, inače kanonika senjskog kaptola.³⁶

Kad je 1248. senjski biskup dobio osobno pravo na staroslavensku službu Božju, dobio je time snažnu potporu u svojoj glagoljaškoj praksi i njegov kaptol. To područje postaje najjače uporište glagoljice uopće, pa je shvatljivo da je upravo u Senju nastala (1494) prva sigurno poznata glagoljaška tiskara na hrvatskom tlu. Najviša dostojanstva u kaptolu jesu arhidakon (arhižakan), arhiprezbiter (arhiprvad) i primicer (primancer).

³⁰ CD, XVII., br. 339, na str. 465-466.

³¹ O tome svjedoče dvije sačuvane isprave. U prvoj, od 13. siječnja 1492, Senjski kaptol svjedoči o uvođenju u posjed zemalja koje je Čazmanskom kaptolu poklonio Stjepan Zemljic od Krupe. Druga je od 26. srpnja 1536, kada kaptol saslušava dva senjska kanonika s obzirom na razmiricu Petra Kružića sa Splićanima (Ante GULIN, Srednjovjekovni senjski kaptol i njegovi pečatnjaci i pečat senjskog biskupa Martina, SZ, XV., str. 97-98).

³² M. Sladović, 169.

³³ Originalna povelja sačuvana je u Arhivu Stolnog kaptola i danas se nalazi u sklopu Izložbe crkvene umjetnosti u Sakralnoj baštini u Senju.

³⁴ Kukuljević, *Listine*, str. 212-213.

³⁵ Šurmin, 311.

³⁶ N. dj., 306.

Prvi pisani izvor koji spominje senjsku *katedralu*³⁷ jest iz godine 1271, kada Senjani ispred nje biraju za svoga kneza Vida Frankopana. Crkva je u srednjem vijeku svakako bila jednobrodna, a moguće je da je stari toranj ispred crkve pripadao nekadašnjoj crkvi Sv. Jurja, koju su prije 1180. koristili templari. Nakon požara 1239. crkva je obnovljena u skladu s potrebama biskupskog sjedišta, te tako dobiva oblik koji će sačuvati do početka 18. stoljeća. Prema natpisu nad sakristijskim vratima: ANDREAS DE MUTINA EPS SEGNIEI FIERI FECIT ANNO DNI MCCCCLXXXVII obično se zaključuje da je to i godina izgradnje sakristije, što je teško braniti, jer se već u kaptolskim statutima 1340. spominje sakristija. Taj nadvratnik ne mora imati nikakvu vezu sa sakristijom, jer je mnogo detalja u katedrali koji nisu *in situ*.³⁸ Moguće je, dakako, da je prije postojala manja i ruševna sakristija, a da je Andrija izgradio novu ili obnovio staru sakristiju.

U srednjem vijeku postojale su u Senjskoj biskupiji ove *redovničke zajednice*: benediktinci, franjevci, dominikanci, pavlini i augustinci.

Svakako najstarija poznata crkva na ovom području jest upravo crkva Sv. Jurja. Kralj Bela III. bio je veoma darežljiv u dijeljenju ovih naših krajeva. Senj je dao (oko 1184) *templarima*, a Modruš (1193) krčkim knezovima. Za darovnicu templarima tražila se papina potvrda, jer su templari crkveni red, a možda i zbog toga što je posrijedi bila crkvena nadarbina, tj. Senjska biskupija i opatija Sv. Jurja. Naime, u darovnici pape Lucija III.³⁹ izričito se kaže da papa potvrđuje darovnicu Bele III. templarima. Templari će ostati u Senju do 1269. godine.⁴⁰

Od *benediktinskih* opatija u biskupiji su bile: Sv. Juraj Lisački kod Senja, Sv. Križ u Senjskoj Drazi, Sv. Nikola u Otočcu i, prema nekim nesigurnim podacima, Sv. Dujam nad Senjom.⁴¹

Opatija Sv. Jurja zaslužuje najveću pozornost i zbog toga što o njoj imamo najviše podataka. Počeci joj ipak leže u tami. Templarsku crkvu Sv. Jurja

³⁷ CD, III., 597-598.

³⁸ Pobočna ulazna vrata u katedralu iz vremena su renesanse, a znamemo da je cijela lađa dograđena u vrijeme biskupa Benzoniya (1730-1745).

³⁹ CD, II., str. 191. Lucije je izdao darovnicu u Veroni "X Kalendas Decembris". To može biti 22. studenoga 1184. ili 22. studenoga 1185. Prvo je vjerojatnije, jer je Lucije umro 25. studenoga 1185. Kada bi bio točan ovaj drugi datum, darovnica bi bila izdana tri dana prije papine smrti. Ni to nije nemoguće, ali je manje vjerojatno.

⁴⁰ CD, V., 510.

⁴¹ Ovdje nemam namjeru iznijeti sve što se znade o tim benediktinskim opatijama, nego samo ono za što mislim da nije spomenuto u dosadašnjih autora.

treba odvojiti od benediktinske crkve i samostana u današnjem Sv. Jurju. Moguće je da je i na Trbušnjaku bio u starini samostan s crkvom Sv. Jurja, što je poslije dana na korištenje benediktincima. Glavnina posjeda opatije bila je svakako na području današnjeg Sv. Jurja, pa je i naselje dobilo naziv prema opatiji (Sv. Juraj). Jer iz nekih dokumenata zaključuje se da je benediktinska crkva doista blizu Senja,⁴² što bi se moglo odnositi na crkvu na Trbušnjaku koju su naknadno dobili na korištenje. Ipak to pitanje treba i dalje smatrati otvorenim. Opatija sv. Jurja u prvoj polovici 15. stoljeća spuštala se prema svome kraju. Od sredine 15. stoljeća pa dalje ona je samo naziv uz koji je povezan jedan određeni beneficij bez monaške zajednice.

Jasno je da je opatija Sv. Križa bila u Senjskoj Dragi, a po svojoj prilici upravo ondje gdje se i danas nalazi istoimena crkva. Kao redovnička zajednica, koliko se do sada znade, ona je djelovala u prvoj polovici 14. stoljeća.⁴³ Počeci opatije mogu biti i mnogo stariji, ali tu prošlost ne možemo provjeriti. Od kraja 15. stoljeća ona je vezana uz senjski kaptol, a arhidakon je često bio i opat Sv. Križa, primjerice senjski tiskar Silvestar Bedričić, koji je ondje i boravio. Taj nas podatak vodi prema zaključku da je u Senjskoj Dragi bila glagoljska tiskara, što će kasnije biti zabilježeno.⁴⁴

O opatiji Sv. Nikole u Otočcu nalazimo prvi spomen na Bašćanskoj ploči, ali ima autora koji misle da to nije Otočac u Gackoj nego neka opatija Sv. Nikole na jednom od kvarnerskih otoka, a Strohal i Fučić misle da se tu spominje Otočac kraj Vrbnika.⁴⁵ Budući da se na Ploči spominje izričito opatija Sv. Nikole u Otočcu, a do sada nije pronađena nijedna opatija toga imena osim u Gackoj, trebat će vjerovati da je i na Bašćanskoj ploči riječ upravo o Otočcu u Gackoj, dok se protiv takva vjerovanja ne donesu jači dokazi od onih koji su izneseni do danas. Svakako ne stoji tvrdnja da se opatija Sv. Nikole u Otočcu (u Gackoj) javlja tek u 15. stoljeću, jer je poznato da je opat te opatije 1389. trebao platiti splitskom nadbiskupu kaznu što nije došao na zasjedanje metropolitanske sinode u Split.⁴⁶ Istina je da se opatija jako rijetko i dosta kasno spominje. To je navelo Pavla Rittera Vitezovića da ustvrdi kako u Otočcu nije

⁴² Josip FRANČIŠKOVIĆ, Gdje je bila opatija Sv. Jurja, *BS*, 15 (1927), str. 489-492; Mile BOGOVIĆ, n. dj., 25-26.

⁴³ M. BOGOVIĆ, n. dj., str. 25-26.

⁴⁴ Vladimir KRALJIĆ, Novi arhivski nalaz o glagoljskoj tiskari u Senjskoj Dragi, *SZ*, *VI*. (1974), str. 77-80. Treba u pitanju tiskare voditi računa da Senjska Draga počinje od današnjeg senjskog groblja; v. Pavao TIJAN, Gdje je bila hiža arhižakna Silvestra Bedričića u kojoj je 1507./8. djelovala Senjska glagoljska tiskara, *SZ*, *XXI*. (1994), 109-126.

⁴⁵ Branko FUČIĆ, *Glagoljski spomenici*, Djela JAZU, br. 57, Zagreb 1982, str. 44-60.

⁴⁶ CD, *XVII*., str. 236.

nikada ni postojala opatija Sv. Nikole.⁴⁷ I u slučaju da je u vrijeme pisanja Bašćanske ploče opatija Sv. Lucije bila jedno s opatijom Sv. Nikole u Gackoj (Otočcu), ta je veza s vremenom prekinuta.

Još manje podataka imamo o opatiji Sv. Dujma nad Senjom. Prvi spis u kojem se ta opatija izričito spominje potječe od 29. siječnja 1550. Ali na marginama toga teksta uz ime "Sv. Dujma" druga je ruka svaki put dopisala "Sv. Jurja". Osim toga kaže se za opatiju da se nalazi "na Senjskom brdu" (*in monte Segniensi*).⁴⁸ Mogli bismo zaključiti da je to zabuna, na temelju koje će se poslije u 19. i 20. stoljeću imenovati naslovni opati Sv. Dujma, ali crkva Sv. Dujma javlja se već 1472.⁴⁹ i 1528.⁵⁰ i to u takvom kontekstu koji upućuje na postojanje posebne opatije toga imena. Neki tu opatiju žele smjestiti u Francikovac jer navodno već iz imena proizlazi da se radi o mjestu koje su imali redovnici. Istina je da su ga imali redovnici, ali franjevci (*franciscani*), što među ostalim dokazuje i isklesani ljljan u zidu jedne kuće, a za ljljan znademo da govori o franjevačkoj prisutnosti. Trsatski franjevci, kao nasljednici senjskoga samostana, tek će u prošlom stoljeću prodati posjed u Francikovcu. Osim toga, Francikovac nije "na Senjskom brdu", kako kaže spis iz 1550.

Franjevci se 1272. prvi put spominju u Senju. Tada oni već imaju svoju crkvu i kuću.⁵¹ Samostan i crkva Sv. Franje bili su nedaleko gradskih zidina, na prostoru danas zvanom Travica, ali je teško precizno odrediti lokaciju. U više navrata govori se da su uz veliki bunar i javni put.⁵² Franjevačka crkva u Senju izričito se naziva crkvom Sv. Franje.⁵³

Kad su Turci neposredno ugrožavali Senj, trebalo je srušiti do temelja franjevački samostan, jer bi on mogao predstavljati veliku opasnost za sam grad ako bi ga zauzela turska vojska. Franjevcima je 1558. izgrađen novi samostan unutar gradskih zidina.

Godine 1506. spominje se i samostan u Brinju, ali o njemu nemamo sigurnih podataka.⁵⁴ Po svoj prilici riječ je o napuštenom dominikanskom samostanu koji su privremeno nastanili franjevci, a već dvije godine nakon toga ondje nalazimo, također privremeno, dominikance.

⁴⁷ M. SLADOVIĆ, n. dj., 247-248.

⁴⁸ *Monumenta Habsburgica*, n. dj., vol. III., str. 361.

⁴⁹ Mile MAGDIĆ, *Topografija i povijest grada Senja*, Senj 1877, str. 90.

⁵⁰ *VZA*, VII. (1905), str. 188-189.

⁵¹ *CD*, V., str. 620.

⁵² *CD*, VII., str. 212; VIII., str. 544.

⁵³ Usp. Mile BOGOVIĆ, *Crkvene prilike*, n. dj., 21.

⁵⁴ Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevci u krbavskoj biskupiji, Krbavska biskupija*, str. 91.

U Senju se prvi put *dominikanci* spominju 1278. Ondje su sagradili crkvu i samostan Sv. Nikole.⁵⁵ Ostali su ondje do tridesetih godina 17. stoljeća. Dominikance nalazimo početkom 16. stoljeća i u Brinju. Brinjski samostan najvjerojatnije se nalazio na mjestu današnje župne crkve; to znači da su se prethodno iz toga samostana povukli augustinci. Modruški se samostan zadnji put spominje 1513. Nije isključeno da su se i dominikanci dali na put prema primorju, kao što je učinio modruški biskup 1493. U tom slučaju pojava dominikanaca u Kraljevici i Trsatu, pa i u Brinju, bila bi povezana s njihovim povlačenjem iz Modruša.

Najstariji *pavlinski* samostan u Senjskoj biskupiji nastao je sredinom 14. stoljeća – prvi se put spominje 29. rujna 1364. – u uvali Ljubotina, uz more južno od Senja. Posvećen je bio Sv. Spasu, pa se ta uvala danas zove Spasovac. Sjeverno od Senja, po prilici na istoj udaljenosti, u Vlačkoj dragi osnovao je 1390. senjski arhidakon Radovan samostan Sv. Jelene. Ta se uvala i danas zove Sveta Jelena.

Samostan Sv. Spasa imao je brojne posjede u Baščanskoj dragi na susjednome Krku, a 1455. dobio je ondje i crkvu Sv. Kuzme i Damjana. Otada će ondje postojati samostanski gostinjac (hospicij) koji će se katkada spominjati kao zasebni samostan, ali će stalno biti u manjoj ili većoj ovisnosti o samostanu Sv. Spasa. Pače, kad je matični samostan nestao, a 1634. osnovan novi pavlinski samostan Sv. Nikole u Senju, gostinjac u Baščanskoj dragi postat će ovisan o novom senjskom samostanu.

Oba samostana, Sv. Spasa i Sv. Jelene, nestadoše u 16. stoljeću.

U drugoj polovici 15. stoljeća jedno su vrijeme pavlini boravili u augustinskom samostanu u Brinju, kako ćemo kasnije vidjeti.

Boravak *angustinaca* nedvojbeno je potvrđen na području Senjske biskupije samo u Brinju.

Na prostoru današnje župne crkve u Brinju bila je starija crkva Sv. Marije s augustinskim samostanom. Prvi do sada poznat njegov spomen u Brinju potječe od 1. kolovoza 1388.⁵⁶ Godine 1489. u jednoj darovnici spominje se "fratar Petar, priur Svete Marije z Brin kupno s ostalimi fratri".⁵⁷

Nijedan red nije se zadržao u Brinju poslije 1530. godine.

⁵⁵ CD, XV., str. 365-371; XVI., str. 70-71; XVII., str. 380.

⁵⁶ Kaptolski arhiv Zagreb, *Acta capituli antiqua*, sv. 13, br. 103, f. 259r.

⁵⁷ Šurmin, 335.

Otočka biskupija

Dne 14. lipnja 1449. sinovi Nikole Frankopana podijeliše međusobno očevu baštinu. Autonomnu upravu svoga dijela svaki je želio učvrstiti i crkvenom autonomijom. Najhitriji je u tome bio gospodar Gacke Sigismund. On je u Otočcu kraj samostana i crkve Sv. Nikole sagradio svoj kaštel i dvor. Dne 6. rujna iste godine on spomenutu crkvu obilno obdaruje. Sigismund je pozvao u samostan šest svećenika koji će ubuduće obavljati župničku službu. Svećenicima je, među ostalim, dana na korištenje i biskupska kurija, kuća koju je senjski biskup imao u Otočcu, a s vremenom ju je dobio opat⁵⁸. Takvo stanje odobrio je i papa Kalikst III. 1. lipnja 1456.⁵⁹ Tom darovnicom crkvi Sv. Nikole i okupljanjem svećenika uz nju pripremao je Sigismund teren za nešto veće – za osnivanje biskupije u Otočcu. Slično je radio i njegov brat Stjepan u Modrušu. Sigismund se u tom smislu negdje krajem 1459. obratio papi. Papa doista 5. ožujka 1460. osniva Otočku biskupiju, a sam Otočac dobiva naziv grada (*civitas*), što je bio preduvjet da neko mjesto može postati biskupsko sjedište. Po samom slovu papinskog pisma, opatija Sv. Nikole trebala je biti dokinuta.⁶⁰

Kao patron biskupije, knez Sigismund potražio je novog biskupa među učenim humanistima, kojih je tada bilo dosta u Dalmaciji i Dubrovniku. Oko mu padne na dubrovačkog dominikanca Blaža Nikolića (Nikolina) – tada se nalazio u zadarskom samostanu – kojemu papa 13. listopada 1460. izdaje bu-lu imenovanja⁶¹, a Sigismund iduće godine novom biskupu izdaje darovnicu.⁶²

Papinska je komora i dalje smatrala da postoji opatija Sv. Nikole u Otočcu – koja je osnutkom biskupije trebala ugasnuti – i vodi je i dalje u Senjskoj biskupiji⁶³. Godine 1486. spominje se u Gackoj Leonardo kao vikar senjskog biskupa⁶⁴, što znači da je administrativno Otočka biskupija bila i dalje povezana sa Senjskom.

Punu samostalnost ta biskupija nije ni uspostavila, a nakon 1534. više se nigdje i ne spomnje.

⁵⁸ *Cod. Frangipanus*, 376.

⁵⁹ Theiner, MS, I., 417-418.

⁶⁰ ASV, Reg. Vat., vol. 477, ff. 243-244. O Otočkoj biskupiji v. Mile BOGOVIĆ, Otočka biskupija, zbornik *Grad Otočac 3*, Otočac 1997, str. 27-45.

⁶¹ HC, I., 209.

⁶² HDA, *Zbirka Fanfogna-Garagnin*, 8, 2, str. 156-158.

⁶³ ASV, *Obligaciones et solutiones*, vol. 84, f. 61.

⁶⁴ Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, I., Zagreb 1969, str. 17.

Sudbina Otočkog kaptola slična je sudbini Otočke biskupije. Svakako još 1510. postoji zbor kanonika.⁶⁵ Papa Klement VII. nalaže 26. travnja 1527. Otočkom kaptolu da primi kao svoga biskupa Petra de Andreisa.⁶⁶ To je zadnji spomen Otočkog kaptola. U općoj društvenoj krizi i osiromašenju on je jednostavno nestao bez službenog dokidanja.

Područje Otočke biskupije bilo je u 14. i prvoj polovici 15. stoljeća dosta gusto naseljeno, pa je imalo dosta crkava i župa.⁶⁷

Krbavska biskupija

Krbavska biskupija osnovana je na provincijskom saboru u Splitu 1185. godine. Prema splitskom primjerku povelje utemeljenja, njezino područje obuhvaćalo je srednjovjekovne župe: Krbavu, Bužane, Novigrad (današnje Todorovo u Bosni), Drežnik, Plas (Plaški), Modruš i Vinodol. Tako je svako bilo u 15. stoljeću, osim što je bila nejasna tadašnja biskupijska pripadnost Novigrada. Godine 1460. preneseno je sjedište u Modruš, a kad je 1493. spaljeno predgrađe Modruša, biskup prelazi u Novi Vinodolski.

Iako je vjerojatno postojao krbavski kaptol, nemamo o njegovu postojanju sigurnih dokaza. Nakon dolaska biskupa u Modruš, ondje je odmah osnovan kaptol, ali već 1493. seli se u Vinodol, gdje će više zbornih kaptola činiti zajednički stolni kaptol, koji će se i dalje zvati modruški.

Župe⁶⁸ koje se spominju u ustanovnoj povelji postat će središte arhiprezbiterata (dekanata), koji će okupljati više župa u današnjem smislu riječi. Tako da se već sredinom 14. stoljeća govori o krbavskom, buškom, drežničkom, modruškom i vinodolskom arhiprezbiteratu.

Od redovničkih zajednica na tom su području bili benediktinci, franjevci, dominikanci i pavlini.

Benediktinci⁶⁹ su sigurno imali opatiju Sv. Marine u Bužanima od kraja 14. stoljeća. Sredinom 15. stoljeća i ona će postati komendatarina, tj. bez vlastitih

⁶⁵ Kukuljević, *Listine*, str. 193.

⁶⁶ Sladović, 162-163.

⁶⁷ Vidi: Anđela HORVAT, O srednjovjekovnoj sakralnoj umjetnosti Like, u zborniku *Arheološka problematika Like*, Split 1975, str. 127-140.

⁶⁸ Ne smije se poistovjećivati župa (parohija) koja se spominje u ustanovnoj povelji s današnjim pojmom župa. Ona je tada označavala u prvom redu jedno upravno područje, u crkvenom i svjetovnom smislu. No činjenica je da su na područjima tih župa nastali tzv. ruralni arhiprezbiterati, jedna u današnjem smislu riječi nadžupska organizacija. U tom smislu ih smijemo usporediti s današnjim dekanatima.

⁶⁹ Ostojčić, *Benediktinci*. Za našu temu važan je sv. II. (1964), str. 202-204 i 211-212.

redovnika. Opatije su još mogle biti u Krbavi (Sv. Martina), na Plitvicama i u Krakaru.

Najstariji franjevački⁷⁰ samostan bio je u Modrušu. Spominje se 1378. pri crkvi Sv. Duha.⁷¹ Nešto kasnije spominju se franjevci i u gradu Krbavi. U blizini toga samostana pojavit će se početkom 16. stoljeća (1506) u Udbini još samostan "Sv. Ivana na Brdu", pod udbinskim kaštelom⁷², što znači na mjestu gdje će poslije odlaska Turaka biti sagrađena crkva Sv. Nikole i župni stan, a nakon Drugoga svjetskog rata hotel. Tu su mjesta Krbava i Udbina registrirani kao dva zasebna lokaliteta. Sredinom 15. stoljeća, nakon 1553, Martin Frankopan sagrađio je crkvu i samostan na Trsatu, uz koju će biti vezana i predaja o dolasku nazaretske kuće na Trsat (1291). Nekako u isto vrijeme kad i na Trsatu, nastaje i slunjski samostan.

U Modrušu je postojao dominikanski samostan s crkvom Sv. Antuna. Prvi se put spominje 1379. Godine 1509. spominju se još samostani u Trsatu i Kraljevici. Ondje je njihovo trajanje bilo kratkoga vijeka, a kratko je postojao i samostan u Podslunju u Lici⁷³. Nijedan nije preživio turska razaranja.

Bolje sreće bili su pavlini, ali samo oni u Vinodolu. Samostan Sv. Marije u Turnu (danas Turjanski) i Sv. Nikole u Modruškom Gvozdu spominju se već 1364. godine. Prvome se trag odmah zameće, a samostan u Gvozdu postat će središte cijele provincije. Početkom 15. stoljeća javlja se samostan Sv. Marije u Crikvenici ("crikvetica" je starija), a sredinom istog stoljeća i samostan Sv. Marije na Ospu kraj Novoga. Koncem 15. stoljeća osnovan je pavlinski samostan u Zažićnu (Donje Pazarište). Vjerojatno je u 15. stoljeću postojao samostan u Kosinju. Samostani u Crikvenici i Novom jedini će preživjeti tursku opasnost.

U Vinodolu se u srednjem vijeku zborni *kaptoli* spominju i prije nego je tamo 1493. prešao Modruški kaptol. Već 1403. nalazimo u Hreljinu 4 svećenika⁷⁴ koji nose naziv redovnici, što će poslije biti ustaljeni naziv za vinodolske kanonike. U oporuci Tome Partinića iz 1445. spominju se u Bakru

⁷⁰ V. članak Emanuela Hoška u *Krbavska biskupija*, str. 83-94.

⁷¹ ASV, Reg. suppl. vol. 563, f. 269rv. Tu se 1463. izričito kaže: U Modrušu "in domo Sancti Spiritus ordinis fratrum minorum quam progenitores prefati Stephani comitis ...fundaverunt".

⁷² "Locus Sancti Johannis sub castro Udvigna" (Franciscus GONZAGA, *De origine seraphicae religionis franciscanae*, Romae 1587, str. 445).

⁷³ S. KRASIĆ, Regesta pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku, *Arhivski vjesnik*, 21-22 (1980), str. 210. Romae, "12. Februarii 1509. licentia acceptandi conventum novum Sancti Ambrosii Podsinglunum, in terra comitis Corbaviae."

⁷⁴ Šurmin, 104-105.

plovan Juraj "ki biše arhipred vinodolski", zatim popovi Vid, Ambroz i Jakov "ki bihu kanonici poli njega". Iste godine spominju se i "redovnici kapitularni novogradski"⁷⁵. Ne nalazimo izričito da se spominje kaptol u Grobniku prije 1493, ali iz već rečenoga proizlazi da je i ondje, kao i u drugim središtima vinodolskih župa i prije postojao zborni kaptol.⁷⁶ Ne znamo kad su svi ti kaptoli nastali i tko ih je ustanovio. Vjerojatno su nastali prirodnim razvitkom, bez nekog imenovanja, na osnovi starog propisa o zajedničkom životu svećenika, poput seoskih kaptola na Krku i u Istri. Kaptolska predaja ojačana je 1493, kad je iz popaljenog i opljačkanog Modruša zajedno s biskupom Kristoforom Dubrovčaninom u Vinodol prešao cijeli Modruški stolni (katedralni) kaptol, a kanonici se razišli po raznim župama.

U Vinodolu su u srednjem vijeku postojale u pojedinim župama brojne crkve.⁷⁷

Područja koja su u srednjem vijeku pripadala drugim biskupijama

Kako je već rečeno, grad Rijeka dan je 1787. na upravu senjsko-modruškom biskupu. Prije toga nalazio se unutar Pulske biskupije. Nemamo podataka u kojoj su se biskupiji nalazili u srednjem vijeku gerovski i čabarski kraj. Razni autori nagađaju da su bili u sklopu *Akvilejske patrijaršije*.⁷⁸

Kraj oko današnjeg Generalskog Stola i sjeverno od Slunja nalazio se u srednjem vijeku unutar granica *Zagrebačke biskupije*. Čini se da granice nisu bile tako jasne jer je između krbavskog biskupa i Zagrebačkog kaptola nastao spor oko granica još sredinom 14. stoljeća, a spor se protegnuo do u 15. stoljeće.⁷⁹

Nedvojbeno je u srednjem vijeku Zagrebačka biskupija obuhvaćala i područje današnjih župa Cvitović, Blagaj i Cetingrad, ali tada je na tom području bilo mnogo više župa.⁸⁰ Osim župa, na tom području imamo i poznati franje-

⁷⁵ N. dj., 157-159.

⁷⁶ U predaji o nastanku Trsatskog svetišta spominje se 1291. grobnički kaptol i župnik Ivan. No to nije dokaz za starost kaptola nego prije dokaz kako ta predaja nije nastala prije kraja 15. stoljeća (usp. M. BOGOVIĆ, Trsatsko svetište i krbavski te senjsko-modruški biskupi. *Dometi*, XIV. (1991), 1-3, str. 1-5.

⁷⁷ O tome više *Crkveno ustrojstvo*, 323-327. i članak Radmile MATEJČIĆ, Sakralna i profana arhitektura na području stare župe Vinodol, *Vinodolski zbornik*, V., Rijeka 1988, str. 249-252.

⁷⁸ Makso PELOZA, Razvoj crkvenopokrajinske pripadnosti senjske i krbavsko-modruške biskupije, *Senjski zbornik*, VI. (Senj 1974-1975), str. 248. Usp. također od istoga pisca: Rijeka metropolija, Rijeka 1973, karte 3 i 4.

⁷⁹ Grada za spor oko kladuških desetina nalazi se u Kaptolskom arhivu u Zagrebu, *Acta Capituli antiqua*, sv. 13, br. 103.

⁸⁰ Usp. RAČKI, n. dj., 216-218; Josip BUTURAC, Popis župa zagrebačke biskupije od god. 1334, *Zbornik zagrebačke biskupije*, I., Zagreb 1944, str. 436-438.

vački samostan u Cetinu, u kojem je održan i onaj Hrvatski sabor na kojemu je 1. siječnja 1527. Ferdinand Habsburški izabran za hrvatskoga kralja.

Područje današnje župe Zavalje kraj Bihaća i općine Donji Lapac nalazilo se u *Kninskoj biskupiji*. Kninskoj biskupiji pripadao je i Bihać, a u Cazinu je biskup imao svoje dvore. Sve je to u vrijeme provincijske sinode u Splitu 1185. pripadalo župi Pset.

Područje današnjega Gospića pa dalje na jug, tj. srednjovjekovna župa Lika, te obalni pojas južno od Stinice nalazili su se u *Ninskoj biskupiji*. Sjeverna granica ličke župe išla je potokom Hotešicom od njezina izvora do ušća u Liku, zatim preko rijeke Like prema Kozjanu, gdje je bila tromeda između župa Lika, Krbava i Bužani. Od Kozjana granica se spuštala prema jugu planinskim visovima tako da je s jedne strane ostalo Ličko, a s druge Krbavsko polje. Na jugu, nešto ispod današnjeg Cerja, prelazila je Ričicu i išla u smjeru Sv. Brda, a od tuda visovima Velebita u smjeru izvora Hotešice. Gračački je kraj ranije imao svoju posebnu župu Hotuču, nazvanu prema rijeci Hotučici, ali se područje te župe uglavnom ubrajalo u ličku župu.

Područje današnjeg Gospića zvalo se Kasezi. U 15. stoljeću stolovao je ondje i lički vikar.⁸¹ Godine 1443. spominje se ta crkva kao župna.⁸² Izvori iz vremena turske uprave govore o postojanju "Gospine crkve" na tom području, od čega bi navodno vuklo svoje podrijetlo i današnje ime Gospić.⁸³

Današnji Karlobag zvao se u srednjovjekovnim spisima Scrisa ili Bag. Postoje indicije da je današnji kapucinski samostan sagrađen na temeljima nekog srednjovjekovnoga samostana.

⁸¹ Šurmin, 155.

⁸² Lukesics, I., br. 786.

⁸³ Nenad MOAČANIN, Ime Gospić u svjetlu turskih izvora, *CCP*, XIV. (Zagreb 1990), br. 26, str. 51-53. O tome je pisao i Petar RUNJE u "*Vili Velebita*" br. 14 (21. listopada 1993), str. 13. On misli da je srednjovjekovna crkva "Sancte Dominice", koju je našao u izvorima, zapravo Gospina crkva. Ona se 1504. nalazila "in castro Smoylan".